

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ

У статті розкрито засоби та методи формування природоохоронних знань, умінь і навичок учнів Житомирського екологічного ліцею. Проаналізовано сучасні форми екологічного навчання та виховання дітей, шляхи реалізації педагогічної майстерності колективу ліцею у напрямку формування природоохоронної компетентності вихованців. Зроблено висновки щодо практичної значущості та особливостей упровадження результатів діяльності учнів навчального закладу.

Постановка проблеми. Соціальні перетворення та екологічні катаклізми в Україні докорінно змінили орієнтації у галузі освіти. Одним із головних напрямків нової освітньої філософії є спрямування навчально-виховного процесу на розвиток творчої, мобільної особистості учня, на розкриття його потенційних можливостей і здібностей, утвердження загальнолюдських якостей.

Пріоритетного значення в сучасному житті набуває формування природоохоронної компетентності дітей, оскільки від рівня екологічних знань, умінь і навичок останніх залежатиме, як підростаюче покоління опікуватиметься природою, яким буде майбутнє України.

Зазначимо, що розв'язання цих проблем можливе лише в динамічній творчій взаємодії педагогічного та учнівського колективів навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засоби та методи природоохоронної освіти в навчально-виховній діяльності запровадили свого часу визначні педагоги Я. Коменський, Дж. Локк, Ж. Руссо, Й. Песталоцці, А. Макаренко, К. Ушинський, В. Сухомлинський. Їх погляди та вчення стали підґрунтям для досліджень багатьох науковців та педагогів. Так, основні напрями розвитку екологічної освіти та виховання школярів у навчально-виховному процесі, а також особливості їх природоохоронної діяльності висвітлено в працях І. Беха, В. Вербицького, А. Захлебного, І. Зверева, В. Крисаченко, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт, А. Сидельковського, І. Суравегіної та інших [1-10]. Учені розглядають проблему формування природоохоронного досвіду школярів як необхідну умову виховання їх екологічної культури та звертаються до думки, що даний аспект освіти потребує детальної розробки. Тому наші дослідження актуальні та мають практичну цінність.

Метою нашої статті – є розкриття оптимальних шляхів формування природоохоронного досвіду школярів екологічного ліцею.

Виклад основного матеріалу. Еколого-натуралістична діяльність ліцею відтворює загальнонаціональні інтереси в сфері системи освіти за тенденціями світового розвитку. В процесі екологізації навчальних програм враховано п'ять концептуальних положень. Сутність першого полягає в *інтегруванні* навчального матеріалу, в якому втілено ідею формування цілісного уявлення учнів про навколишнє середовище, становлення їх наукового світогляду. Важливе місце в екологічній діяльності ліцею відводиться *диференційованому* підходу, який є найбільш перспективним у поглибленому вивченні учнями навчального матеріалу чи самостійному дослідженні й охороні певних об'єктів навколишнього середовища. *Міжпредметний* підхід до конструювання змісту навчального та виховного матеріалу дозволяє об'єднати предмети, завдяки чому долається розрив між гуманітарними й природничими циклами освітніх напрямків. Особистісні замовлення, інтереси дітей і їх батьків, спрямованість конкретної педагогічної дії на кожного учня забезпечується *індивідуалізацією* навчально-виховного процесу. Важливе місце в роботі екологічного ліцею відводиться формуванню практичних умінь і навичок з вивчення й охорони природи, прийняття доцільних рішень щодо особистої поведінки в довкіллі, чому сприяє *діяльнісний* підхід у конструюванні змісту навчальних програм.

У Концепції екологічної освіти України та Національній доктрині розвитку освіти в XXI столітті формування навичок природоохоронної діяльності визначено одним із пріоритетних завдань сьогодення. Екологічно грамотна діяльність людини в природі – це основна вимога національного законодавства та першочергова потреба сучасного суспільства.

Природоохоронна діяльність людини віддзеркалює рівень її екологічної культури. Система вчинків і дій у довкіллі відображає екологічну поведінку людини, під якою Н. Пустовіт розуміє сукупність соціально та особистісно обумовлених форм повсякденної поведінки в ситуаціях безпосередньої та опосередкованої взаємодії із природою, де знаходить зовнішнє вираження міра усвідомлення самоцінності природи [7: 369].

Наш ліцей вже багато років працює за власною концепцією безперервної екологічної освіти та виховання учнів. Роботу ліцею можна представити у вигляді моделі.

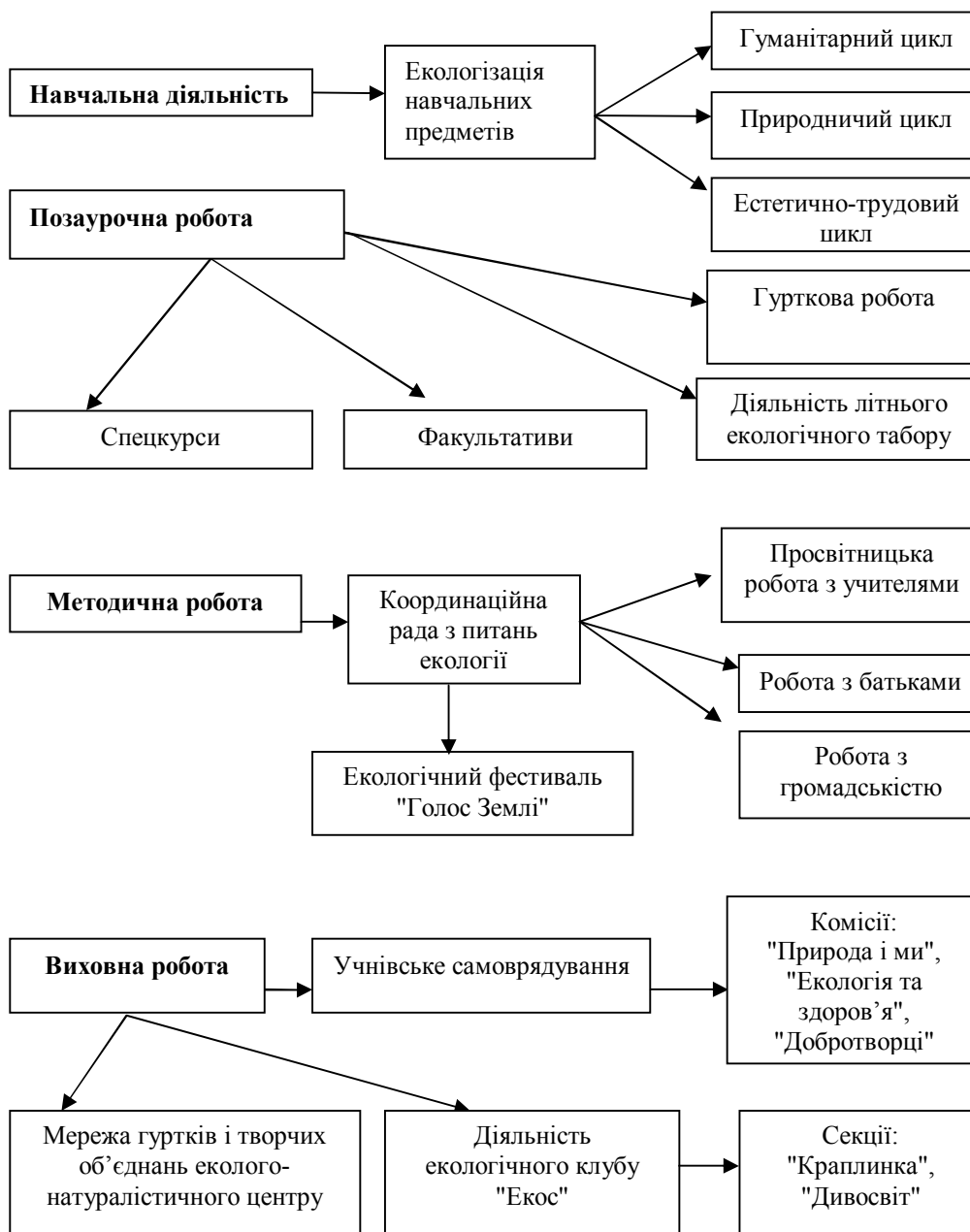

Рис. 1. Система екологічного навчання та виховання в ліцеї.

Традиційним став у ліцеї щорічний **екологічний фестиваль** дітей та педагогів **"Голос Землі"**, який проходить під патронатом Державного управління екологічних і природних ресурсів у Житомирській області та Управління освіти й науки Житомирської обласної державної адміністрації. Представники дитячих екологічних об'єднань зі всієї області збираються, щоб поділитися досвідом природоохоронної роботи, збагатитися новими екологічними знахідками й продемонструвати власні можливості, здібності та творчий потенціал.

Так, під час одного з чергових фестивалів **"Збережемо Землю – почнемо з простих енергетичних рішень"**, вирішувалися наступні завдання:

- відзначення дня довкілля, дня Землі, 25-річчя з дня Чорнобильської трагедії;
- заострення уваги громадськості до екологічних проблем Житомирщини;
- обмін досвідом природоохоронної діяльності;
- пропагування екологічної культури, здорового способу життя, міжнародних, всеукраїнських, регіональних природоохоронних масових заходів;
- налагодження практичної роботи з охорони довкілля;
- зміцнення зв'язку між дитячими екологічними об'єднаннями області;
- привернення уваги громадськості до пам'яток природи та їх охорони.

Програма фестивалю "Голос Землі" розрахована на 3 дні й включає різноманітні види роботи. Перший день передбачає знайомство учасників, виступ екологічних агітколективів, експозицію виставок. Другого дня проходить активна робота дитячого парламенту за секціями, обговорення керівниками делегацій за круглим столом важливих екологічних питань, майстер-класи та виставки виробів. Третій день фестивалю присвячений проведенню природоохоронних акцій та екологічних екскурсій, підведенню підсумків й плануванню подальшої діяльності з охорони природи.

Щорічна організація фестивалю виховує в сучасній молоді ціннісне ставлення до природи, розвиває їх екологічну культуру та творчий потенціал.

Одним із засобів формування природоохоронної культури ліцеїстів є **спецкурс "Моя щаслива планета"** в складі освіти для стійкого розвитку, передумовою виникнення якої стало екологічне навчання та виховання дітей і молоді.

Головними складовими елементами методики викладання навчального курсу "Уроки для стійкого розвитку" О. Пометун, О. Онопрієнко та А. Цимбалару [11: 11] визначають самопізнання, самонавчання учнів через діяльність, прийняття ними самостійних рішень у повсякденному житті, виконання дій у напрямі сталого розвитку.

Методологічною основою курсу координатори виділяють положення про те, що учень – це активна творча особистість, здатна до пізнання та саморозвитку. Під час навчання діти одержують можливість визначати й творити власний спосіб життя й цінності, зрозуміти, як діяльність у побуті та суспільстві впливає на стан довкілля.

Зазначимо, що традиційна педагогіка виходить із положення, що надання учневі певної інформації викликає зміну його ставлення та цінностей до того чи іншого явища і як наслідок – поступова зміна моделі поведінки дитини. Такий підхід до освіти може бути представлений у вигляді схеми:

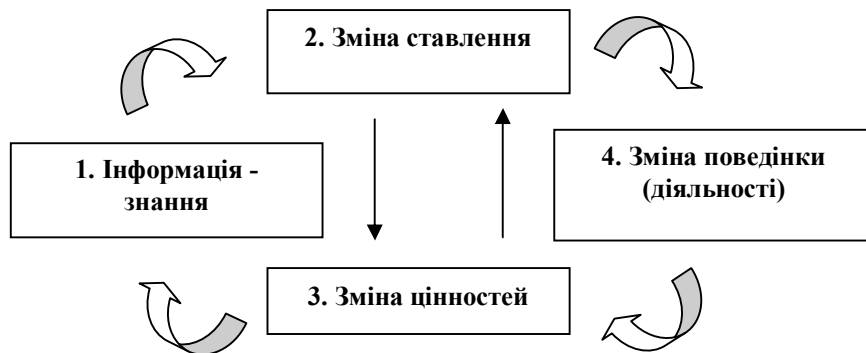

Рис. 2. Традиційна модель навчання.

Проте спостереження за навчально-виховним процесом у ліцеї свідчить, що відтворення даного ланцюжка не забезпечує на практиці формування цінностей і реальних змін поведінки учнів. Тому ми звернулися до педагогіки empowerment (надання учням внутрішньої сили, натхнення до дій) і активно працюємо за схемою, розробленою О. Пометун [11: 14], яка відтворює концептуальні засади курсу "Уроки для стійкого розвитку".

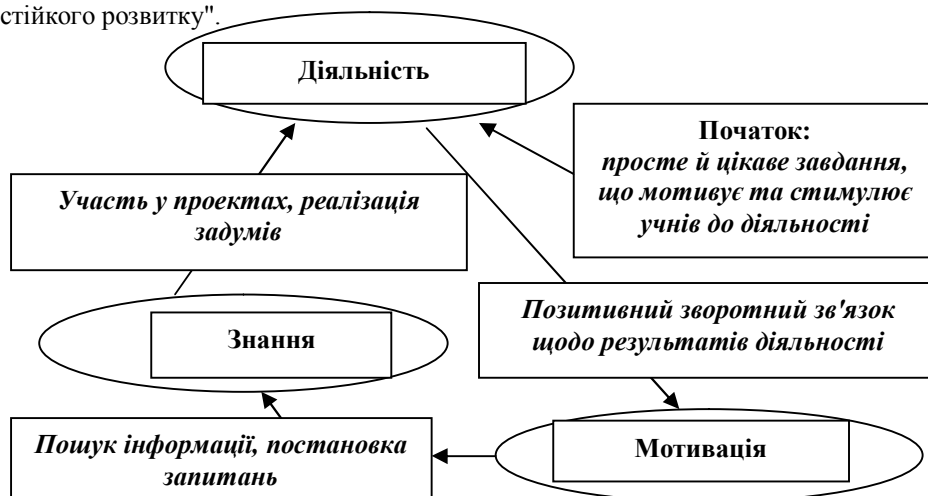

Рис. 3. Модель навчання в педагогіці empowerment.

Великого значення надаємо формуванню мотивації учнів. Мотиви інтелектуально-пізнавального характеру усвідомлюються дітьми як потреба в знаннях про об'єкти та явища природи, прагнення до розширення світогляду, поглиблення та систематизації екологічних знань із метою дбайливого ставлення до природи та діяльності, спрямованої на її збереження та охорону. Це та група мотивів, що співвідноситься з інтелектуальною потребою позитивного емоційного забарвлення. Керуючись такими мотивами, школярі успішно розв'язують завдання екологічного спрямування.

Таким чином, сформованість мотивації учіння молодших школярів є передумовою засвоєння ними екологічних знань, умінь і навичок.

За такою схемою побудована кожна тема курсу. Вже з 3-го класу молодші школярі проводять аудити – завдання для самостійного дослідження власного стилю життя та аналізу наявного в них досвіду. Інформація, отримана під час аудиту, дозволяє вчителю організувати дискусію для вирішення поставлених екологічних проблем. Після проведення аудиту учні осмислюють проблему, формують план діяльності та реалізують його. Через певний проміжок часу проводиться другий аудит для перевірки й оцінювання отриманих результатів і планується майбутня природоохоронна діяльність. На основі набутого досвіду молодші школярі створюють проекти, презентації яких залучають до співпраці широкі верстви населення.

Дотримуючись принципів системності, систематичності, послідовності та наступності в навчальній діяльності, наш ліцей продовжує впроваджувати курс "Уроки для стійкого розвитку" в середній та старшій ланках, що дає змогу старшокласникам усвідомити поняття сталого розвитку на більш високому рівні. Так, учні вивчають взаємозалежність екології та економіки, розуміють необхідність у перебудові ринкової системи, відмові від тупикових сучасних моделей економічного розвитку та споживання, виступають за розвиток демократії, розв'язання проблем бідності. Школярі отримують знання про групи професій за впливом на довкілля та вимоги до фахівця майбутньої професії, знайомляться з екологічним законодавством відповідної галузі господарства, добре орієнтуються в екологічних проблемах України. Згідно з Концепцією екологічної освіти [12] уроки сталого розвитку формують у старших школярів особистісну екологічну позицію й вміння її відстоювати в умовах правової демократичної держави.

Отже, активне впровадження освіти для сталого розвитку сприяє позитивним змінам у навчально-виховному процесі закладу. Так, на уроках з даного курсу викладачі ліцею надають перевагу переходу від стандартної передачі знань до створення умов для їх активного засвоєння та отримання практичного досвіду. Учні ліцею від пасивного засвоєння знань переходять до активного їх пошуку та практичного осмислення.

Керівництво навчального закладу вносить зміни щодо використання ресурсів ліцею, впроваджує принципи сталості та демократизації в управлінні, налагоджує співпрацю з зацікавленими групами населення й громадськими організаціями міста та області. Таким чином, у навчальному закладі створюється освітнє середовище, де можливо [13: 47-48]:

- висловлювати та відстоювати власну точку зору;
- робити свідомий вибір між альтернативами;
- відповідати за свій вибір та прогнозувати його наслідки;
- слухати та розуміти інших;
- вчитися поважати демократичні рішення;
- цивілізовано розв'язувати конфлікти;
- вчитися домовлятися та взаємодіяти.

Одним із засобів формування екологічної культури учнів є програма **енергозбереження ліцею**, згідно якої ведеться активна діяльність у збереженні природних ресурсів шляхом економії світла, тепла, води, встановлення енергозберігаючого обладнання, зокрема, вікон, ламп розжарювання, освітлювачів, заміни радіаторів, утеплення стін. Ліцей активно співпрацює з громадськими організаціями міста та області, іноземними інвесторами. Агітаційна екологічна діяльність на регіональному та міжнародному рівнях залучає до енергозбереження педагогічні та учнівські колективи, сприяє розповсюдженню прийняття простих енергетичних рішень серед різних верств населення.

Висновки. Отже, аналіз шляхів формування природоохоронного досвіду дітей екологічного ліцею засвідчує, що систематична динамічна та креативна діяльність керівників закладу, педагогічного та учнівського колективів забезпечує гармонійний розвиток особистості вихованців. В умовах налагодженої діяльності ліцеїсти займаються самоосвітою, вчать критично мислити, відповідально поводити себе в природі, беруть активну участь у природоохоронних заходах, передбачають наслідки власної поведінки в навколишньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Виховання особистості : [у 2-х кн.] / І. Бех. – Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід : Теоретико-технологічні засади : [навчально-метод. вид.]. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Вербицький В. Еколого-натуралістична освіта в Україні : історія, проблеми / В. Вербицький ; Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. – К. : СМП "Аверс", 2003. – 302 с.

3. Захлебный А. Школа и проблемы охраны природы / А. Захлебный. – Москва : Педагогика, 1981. – 184 с.
4. Зверев И. Экология в школьном обучении : Новый аспект образования / И. Зверев. – Москва : Знание, 1980. – 96 с.
5. Крисаченко В. Екологічна культура : теорія і практика : [навч. посібник для студ. вузів] / В.Крисаченко. – К. : Заповіт, 1996. – 352 с.
6. Пустовит Н. Экологическое воспитание школьников в процессе обучения сельскохозяйственному труду : автореф. дисс. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Н. Пустовит ; Научно-исследов. институт педагогики УССР. – Киев, 1988. – 16 с.
7. Пустовит Н. Компетентнісний підхід до формування культури екологічної поведінки школярів" / Н. Пустовит // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : [збірник наукових праць]. – Вип. 15, Книга 1. – Кам'янець-Подільський : Видавець Д. Зволейко, 2009. – 564 с.
8. Пустовит Г. Формування особистісного ставлення учнів до природи у психолого-педагогічному контексті / Г. Пустовит // Рідна школа. – 2006. – №2. – С. 3–6.
9. Сидельковский А. Взаимодействие школьников с природой как воспитательный процесс / А. Сидельковский. – Ленинград, 1978. – 68 с.
10. Суравегина И. Методические системы экологического образования / И. Суравегина // Советская педагогика. – 1988. – № 9. – С. 31–35.
11. Пометун О. Моя щаслива планета : Уроки для стійкого розвитку : [методичний посібник для вчителів 3-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів] / Пометун О., Онопрієнко О., Цимбалару А. – К. : Видавничий дім "Освіта", 2011. – 112 с.
12. Концепція екологічної освіти України // Екологія і ресурси : [збірник наукових праць. – 2002. – № 4. – С. 5–25.
13. Сталий розвиток суспільства : роль освіти. Путівник / [Підліснюк В., Рудик І., Кириленко В., Вишенська І., Маслюківська О. ; за ред. В. Підліснюк]. – К. : Видавництво СПД "Ковальчук", 2005. – 88 с.
14. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром. / [упорядники : В. Андреева, В. Григораш]. – Х. : Вид. група "Основа", 2009. – 352 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bekh I. Vykhovannia osobystosti [A Personality's Upbringing] : [u 2-kh kn.] / I. Bekh. – Kn. 1. Osobystisno orientovanyi pidkhdid : Teoretyko-tekhnologichni zasady [The Personally-Oriented Approach : Theoretical and Technological Bases] : [navchal'no-metod. vyd.]. – K. : Lybid', 2003. – 280 s.
2. Verbyts'kyi V. Ekologo-naturalistychna osvita v Ukraini : istoriia, problemy [Ecological and Naturalistic Education in Ukraine : History, Issues] / V. Verbyts'kyi ; Natsional'nyi ekologo-naturalistychnyi tsentr uchniv'skoi molodi. – K. : SMP "Avers", 2003. – 302 s.
3. Zakhlebnyi A. Shkola i problemy okhrany prirody [School and Issues of Nature Defense] / A. Zakhlebnyi. – Moskva : Pedagogika, 1981. – 184 s.
4. Zverev I. Ekologiya v shkol'nom obuchenii : novyi aspekt obrazovaniia [Ecology in the School Learning : the New aspect in Education] / I. Zverev. – Moskva : Znanie, 1980. – 96 s.
5. Krysachenko V. Ekologichna kul'tura : teoriia i praktyka [Ecological Culture : Theory and Practice] : [navch. posibnyk dlia stud. vuziv] / V. Krysachenko. – K. : Zapovit, 1996. – 352 s.
6. Pustovit N. Ekologicheskoe vospitanie shkol'nikov v protsesse obuchenii sel'skokhoziaistvennomu trudu [Pupils' Ecological Upbringing in the Process of the Agricultural Work Learning] : avtoref. diss. kand. ped. nauk : spets' 13.00.01 "Obshchaia pedagogika, istoriia pedagogiki i obrazovaniia" / N. Pustovit ; Nauchno-issledovatel'skii institute pedagogiki USSR. – Kiev, 1998. – 16 s.
7. Pustovit N. Kompetentnisnyi pidkhdid do formuvannia kul'tury ekologichnoi povedinky shkoliariv [The Competence-Based Approach to the Pupils' Ecological Culture Formation] / N. Pustovit // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchniv'skoi molodi [Theoretical and Methodical Problems of the Children and Pupils' Upbringing]: [zbirnyk naukovykh prats'] // Vyp. 15, Knyga 1. – Kam'ianets'-Podil's'kyi : Vydavets' D. Zvoleiko, 2009. – 594 s.
8. Pustovit G. Formuvannia osobystisnogo stavlennia uchniv do pryrody u psykhologo-pedagogichnomu konteksti [Pupils' Personal Relationship Formation to the Nature in the Psychological and Pedagogical Context] /G. Pustovit // Ridna shkola [Native School]. – 2006. – № 2. – S. 3–6.
9. Sidel'kovskii A. Vzaimodeistvie shkol'nikov s prirodoi kak vospitatel'nyi protsess [The Pupils' Cooperation with the Nature as the Educational Process] / A. Sidel'kovskii. – Leningrad, 1978. – 68 s.
10. Suravegina I. Metodicheskie sistemy ekologicheskogo obrazovaniia [Methodical Systems of the Ecological Education] / I. Suravegina // Sovetskaia pedagogika [The soviet Pedagogy]. – 1988. – № 9. – S. 31–35.
11. Pometun O. Moia shchaslyva planeta : Uroky dlia stiiokogo rozvytku [My Happy Planet : Lessons for the Stable Development] : [metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv 3-4 klasiv zagal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv] / Pometun O., Onoprienko A., Tymbalaru A.]. – K. : Vydavnychiy dim "Osvita", 2011. – 112 s.
12. Kontsepsiia ekologichnoi osvity Ukrainy [The Conception of the Ecological Education of Ukraine] // Ekologiya i resursy [Ecology and Resources] ; [zbirnyk naukovykh prats']. – 2002. – № 4. – S. 5–25.
13. Stalyi rozvytok suspil'stva : rol' osvity. Putivnyk [The Stable Society's Development : the Role of Education. Guide] / [Pidlisniuk V., Rudyk I., Kyrylenko V., Vyshenska I., Masliukiv'ska O. ; za red. V. Pidlisniuk]. – K. : Vydavnytstvo SPD "Koval'chuk", 2005. – 88 s.
14. Nastil'na Knyga pedagoga. Posibnyk dlia tykh, khto khoche buty vchytelem-maistrom [The Teacher's Reading Book. The Book for Those, Who Want to Be a Master-Teacher] / [uporiadnyky: V. Andreeva, V. Grygorash]. – KH. : Vyd. grupa "Osnova", 2009. – 352 s.

Дудик Г. П. Природоохранный деятельность учащихся экологического лицея.

В статье раскрываются средства и методы формирования природоохранных знаний, умений и навыков учащихся Житомирского экологического лицея. Проанализированы современные формы экологического обучения и воспитания детей, пути реализации педагогического мастерства коллектива лицея в направлении формирования природоохранной компетентности воспитанников. Сделаны выводы, касающиеся практической значимости и особенностей внедрения результатов деятельности учеников лицея.

Dudik G. P. The Students' Environmental Activity in the Zhytomyr Ecological Lyceum.

The article reveals the means and methods of students' environmental knowledge and skills in the Zhytomyr ecological Lyceum. The contemporary forms of children's ecological education and upbringing, ways to implement the lyceum teachers' pedagogical skills in the formation of the students' environmental competence are analyzed. Conclusions regarding the practical relevance and characteristics of the implementation of the study are made.